

ЭРЧИМ ХҮЧНИЙ ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

1.1. Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Монгол Улс дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн түгээмэл хандлага, өөрийн орны өвөрмөц онцлогт нийцсэн олон хэвшил бүхий эдийн засагтай байна” гэж, мөн зүйлийн 4 дэх хэсэгт “Төр нь үндэсний эдийн засгийн аюулгүй байдал, аж ахуйн бүх хэвшлийн болон хүн амын нийгмийн хөгжлийг хангах зорилгод нийцүүлэн эдийн засгийг зохицуулна” гэж тус тус заасан.

Улсын Их Хурлын 2010 оны 48 дугаар тогтоолоор баталсан Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын 3.2-т “Эдийн засгийн олон тулгуурт, оновчтой бүтцийг бий болгох, хөрөнгө оруулалтын тэнцвэртэй бодлого явуулах, санхүүгийн салбарын аюулгүй байдлыг баталгаажуулах, эрчим хүч, эрдэс баялгийн болон гадаад худалдаа, интеграцийн асуудлаар оновчтой бодлого баримтална.” гэж, мөн зорилтын хүрээнд 3.2.4.2 “Эрчим хүчний дотоодын гол эх үүсвэр болох нүүрсийг импортыг орлох, экспортыг нэмэгдүүлэх, орон нутагт үйлдвэрлэлийг дэмжиж, ажлын байраар хангах зорилгоор өргөнөөр ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Байгаль орчинд сөрөг нөлөө багатай, хямд эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, 2020 он гэхэд нүүрс болон дотоодын бусад эх үүсвэрээр түлш, эрчим хүчний хэрэгцээг дотоодын үйлдвэрлэлээр бүрэн хангана.” гэж заасан.

Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын Зорилго 4-т “Эдийн засгийн тогтвортой өсөлт иргэн бүрдээ хүрсэн, дундаж давхарга зонхилсон, ядуурал эрс буурсан, эдийн засгийн хөгжлийн бодлогын суурийг бүрдүүлж, дотоод хэрэгцээгээ өөрсдөө хангадаг, экспорт эрчимжсэн, хөрөнгө оруулалт, хуримтлалын чадавхаа бүрдүүлсэн, олон тулгуурт эдийн засагтай улс болно” гэж заасан бөгөөд энэ зорилгын хүрээнд нийцүүлэн тодорхойлсон эдийн засгийн тэргүүлэх салбаруудыг төрийн бодлогоор онцгойлон дэмжихээр тусгасан.

Уг зорилгын хэрэгжүүлэх I үе шат (2021-2030)-нд эдийн засгийн бүтцийн шинэчлэлтийг эхлүүлж, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэн, импортыг орлох болон

экспортод чиглэсэн хүнд, хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх ба үүнээс “7.Эдийн засгийн хөгжлийг дэмжих эрчим хүч, инженерийн дэд бүтцийг хөгжүүлсэн байна” гэж, мөн “8.Цахилгаан станцуудыг өргөтгөж, цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станц, шинэ эх үүсвэрийг барьж, цахилгаан эрчим хүчээр дотоодын хэрэгцээг бүрэн хангасан байна.” гэж тус тус заасан.

Улсын Их Хурлын 2021 оны 106 дугаар тогтоолоор баталсан "Шинэ сэргэлтийн бодлого"-ын хүрээнд төр-хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчдын идэвхтэй түншлэлд тулгуурлан Монгол Улсын хөгжлийг хязгаарлаж буй зургаан багц асуудлыг шийдвэрлэхээр заасны дагуу “Хоёр.Эрчим хүчний сэргэлт. 2.1.Эрчим хүчний эх үүсвэр, дамжуулах, түгээх шугам сүлжээг шинээр барьж байгуулан хүчин чадлыг өргөтгөн нэмэгдүүлж, эрчим хүчний үйлдвэрлэл, хангамжийн найдвартай байдлыг дээшлүүлнэ. 2.3.Эрчим хүчний салбарыг санхүү, эдийн засгийн бие даасан тогтолцоонд үе шаттайгаар шилжүүлнэ.” гэж заасан.

Улсын Их Хурлын 2020 оны 23 дугаар тогтоолоор баталсан Монгол Улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлийн Зорилт 4.2.Эдийн засгийн бүтцийн шинэчлэлийг эхлүүлж, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэн, экспортод чиглэсэн хүнд, хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлнэ: 4.2.7.эдийн засгийн хөгжлийг дэмжсэн эрчим хүч, инженерийн дэд бүтцийг хөгжүүлнэ. 4.2.8.цахилгаан станцуудыг өргөтгөж, цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станц, шинэ эх үүсвэрийг барьж, цахилгаан эрчим хүчээр дотоодын хэрэгцээг бүрэн хангана. 4.2.11.эрдэс баялгийн экспортын зонхилох хувийг эзэлж байгаа нүүрс, зэсийн баяжмал, төмрийн хүдэр, түүхий нефть зэргийг нэмүү өртөг, үнэ цэнэ шингээн боловсруулж, экспортлох хүрээнд нүүрс-химийн, зэсийн баяжмалын, төмөрлөгийн зэрэг хүнд үйлдвэрийн бүтээн байгуулалтыг нэн яаралтай эхлүүлж, ашиглалтад оруулах, түүнд шаардлагатай дэд бүтэц болох төмөр зам, ус, эрчим хүчний төслүүдийг хэрэгжүүлнэ. 4.2.16.эрчим хүчний дотоодын хэрэгцээг бүрэн хангасан, тогтвортой, өөрийгөө зохицуулах чадвар бүхий системийг бүрдүүлнэ.” гэж заасан.

Улсын Их Хурлын 2024 оны 64 дүгээр тогтоолоор баталсан Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалд “хангайн бүс, баруун бүс, зүүн бүс болон говийн бүсэд нүүрс-эрчим хүчний үйлдвэр барих, төвийн бүсэд Хөшигийн хөндийд бүсийн эрчим хүчний хангамжийн эх үүсвэр болох дулааны цахилгаан станц барина” гэж заасан.

Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт эрчим хүчний салбарын шинэчлэл хийх, төрөөс хэрэгжүүлэх 14 мега төслийн 4 нь эрчим хүчний төслийг хэрэгжүүлэхээр тус тус заасан. Мөн хөтөлбөрийн 3.3.3-т “Эрчим хүчний салбарын өсөлт, либералчлал хийх”, 3.3.3.1-т “Эрчим хүчний салбарыг чөлөөт зах зээлийн зарчимд шилжүүлж, үнэ тарифыг зохистой түвшинд хүргэн, цаашид тогтмол индексжүүлэх тогтолцоог нэвтрүүлж, салбарын эрх зүйн орчныг шинэчилнэ.” гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын Үндсэн хууль, Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал болон Монгол Улсын урт, дунд хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгүүдэд заасны дагуу Монгол Улс нь өөрийн орны өвөрмөц онцлогт нийцсэн олон хэвшил бүхий эдийн засгийг бий болгохын зэрэгцээ эрчим хүчний салбарын өсөлт, либералчлал хийх асуудлыг тусгасан. Энэ хүрээнд эрчим хүчний томоохон төслүүдийг эхлүүлж, эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэрийг бий болгох шаардлага бий болж байгаа ч эдгээр төслүүдийг эхлүүлэх худалдан авалт, хөрөнгө оруулалтын

эх үүсвэрийг бий болгох, хувийн хөрөнгө оруулалтыг татах зайлшгүй хэрэгцээ байна.

Хууль, эрх зүйн орчны хүрээнд эрчим хүчний барилга байгууламж барих, төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх чиг үүрэг нь төрд хамаарах тул энэ асуудлыг Эрчим хүчний тухай хуульд заасны дагуу тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч этгээд хэрэгжүүлэхээр байна. Түүнчлэн, төрийн худалдан авалттай холбоотойгоор Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулиар эрчим хүчний эх үүсвэрийг бий болгох ёстой ч төсвийн хөрөнгийн хязгаарлагдмал нөхцөл байдлаас хамаарч эрчим хүчний хэрэгцээг бүрэн шийдвэрлэх боломжгүй байна. Нөгөө талаас тендер зарлаж, төсөл хэрэгжүүлэгчийг сонгон шалгаруулах явцад хуулийн шаардлага нь төслийн бодит хэрэгцээг бүрэн хангаж чадахгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, эрчим хүчний эх үүсвэрийн зураг төсөл, барилга байгууламж, үйлдвэрлэлийн процесс нь хоорондоо шууд хамааралтай ажил, үйлчилгээ бөгөөд үүнийг багцаар нь нэг тендер болгон зарлахад энэ бүх шаардлагыг нэг дор хангаж орж ирэх гүйцэтгэгч байхгүй байна. Иймээс ч нэг багцаар тендерийг үнэлэхэд, гүйцэтгэгч, туслан гүйцэтгэгчийн хүчин чадлыг хамтад тооцох, гүйцэтгэгч нь санхүүжилтээ бүрэн хариуцах нөхцөлийг хуульд тусгах зайлшгүй шаардлагатай байна. Гэвч, Эрчим хүчний тухай хуулиар тусгай зөвшөөрөл авсан этгээд нь төслийг хэрэгжүүлэхээр байгаа нь бодит байдалд санхүүжилтийн дутагдал үүсгэж байна.

Иймээс эрчим хүчний төсөл хөтөлбөрийг Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуулиар хувийн хэвшилтэй хамтран хэрэгжүүлэх шаардлага үүсэж байна. Гэвч, тус хуулиар зөвхөн түншлэл хэрэгжүүлэгчийг сонгон шалгаруулах асуудлыг зохицуулахаас эрчим хүчний төслийн хүрээнд тавигдах нарийн техникийн шаардлага буюу тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн харилцаа болон эрчим хүч нийлүүлэх үнэ, хэмжээ, эрчим хүчний эх үүсвэрийг барих, өмчлөлийг төрд шилжүүлэн өгөхтэй холбоотой харилцааг зохицуулдаггүй. Иймд эрчим хүчний эх үүсвэрийг барих асуудлаар төсөл сонгон шалгаруулах харилцааг Эрчим хүчний тухай хуулиар зохицуулж, ийнхүү шалгарсан этгээдтэй түншлэлийн гэрээг байгуулдаг болох хууль зүйн шаардлага бий болж байна.

1.2.Практик шаардлага

Эрчим хүчний салбар сүүлийн жилүүдэд өвлийн их ачаалалд системийн суурилагдсан хүчин чадлыг бүрэн ашиглаж, нөөц тоноглолгүй, импортын эрчим хүчний дэмжлэгтэйгээр ажиллаж байна. Тодруулбал, Монгол Улсын хэмжээнд 2024 оны гүйцэтгэлээр цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээ 11,629.3 сая кВт.цаг хүрч 2023 оны гүйцэтгэлээс 653.1 сая кВт.ц буюу 6.0%-аар өссөн бөгөөд үүнээс 75.4% буюу 8,765.8 сая кВт.цаг эрчим хүчийг дотоодын эх үүсвэрүүдээс хангаж, 24.6% буюу 2,863.4 сая кВт.цаг эрчим хүчнийг импортоор авчээ.

Цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээ сүүлийн жилүүдэд дунджаар 7-8 хувиар өсөж байна. Энэ хэрэглээний өсөлтийг хангах дотоодын эрчим хүчний эх үүсвэрийн суурилагдсан хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, нөөц чадлын зохистой хэмжээнд (20 хувь илүү) хүргэх буюу одоо байгаа суурилагдсан хүчин чадлыг 2 дахин нэмэгдүүлж 2030 оны түвшинд 3750 МВт хүргэх хэрэгцээ шаардлага байна.

Эрчим хүчний салбарт 2024 онд Чойбалсангийн 50 МВт-ын дулааны цахилгаан станц, Бөөрөлжүүтийн цахилгаан станцын эхний 150 МВт-ын блок, Тосонцэнгэлийн дулааны цахилгаан станц эхний ээлжийн 22 МВт-ын блок,

Мөрөнгийн 10 МВт-ын нарны цахилгаан станц, Эрдэнийн 30 МВт-ын нарны цахилгаан станц, Багануурын 50 МВт-ын батарей хуримтлуурыг тус тус ашиглалтад оруулсан боловч эрчим хүчний хэрэглээний өсөлтийг бүрэн хаах хангалттай түвшинд хүрээгүй хэвээр байна.

Эрчим хүчний салбарт уламжлалт эх үүсвэрийн төсөл шинээр хэрэгжүүлэхэд Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай 2015 оны Парисын хэлэлцээрээс хойш Олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагуудын нүүрсний эрчим хүчний эх үүсвэрт зориулсан санхүүжилт хумигдаж эхэлсэн. Мөн 2021 оны 9 сард НҮБ-ын ерөнхий ассамблейн 76 дугаар чуулган дээр БНХАУ-ын дарга "...Хятад улс хилийн чанадад нэмж нүүрсний эрчим хүчний шинэ эх үүсвэр барихгүй..." гэсэн амлалт өгсөн нь төслүүдийн санхүүжилтийг шийдвэрлэхэд сөргөөр нөлөөлж байна.

2024 оны жилийн эцсийн байдлаар Эрчим хүчний тухай хуулийн дагуу Эрчим хүчний зохицуулах хорооноос 14 хуулийн этгээд нийт 5130 МВт-ын хүчин чадалтай нүүрсээр ажилладаг эх үүсвэр барих тусгай зөвшөөрөл авсан байна. Үүнээс 2024 онд нийт 172 МВт нь ашиглалтад орж, нийт 220 МВт барилга угсралтын шатанд, нийт 4738 МВт-ын хүчин чадалтай станцын төслүүд үйл ажиллагаагаа эхлүүлээгүй тодорхойгүй байдалд байна. Эдгээр төсөл хөтөлбөрүүд нь бүгд хэрэгжсэн тохиолдолд 2035 оны хэрэглээний өсөлтийн таацтай харьцуулахад эрчим хүчний илүүдэлд орохоор нөхцөл байдал үүсэх ба нөгөө талаас дээрх төслүүд хэрэгжихгүй тохиолдолд эрчим хүчний дутагдалд орохоор байна. Энэ нь шинээр уламжлалт эх үүсвэрийн төсөл хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй хөрөнгө оруулагчдын орон зайг хааж тодорхойгүй байдал үүсгэж байна.

Иймд эдгээр нүүрсээр ажиллах уламжлалт эх үүсвэрийн төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчид нь санхүүгийн хувьд чадавхтай байж бодит үүрэг амлалт өгөх төслийг өрсөлдөөнт сонгон шалгаруулалтаар хэрэгжүүлэх боломжийг нээж өгөх шаардлагатай байна.

Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуулийн дагуу хамгийн багадаа 3-4 жил зарцуулж байж эрчим хүчний төсөл, хөтөлбөрийг сонгон шалгаруулахаар байгаа нь төрөөс нэн даруй хэрэгжүүлэх хэрэгцээ шаардлагыг хангаж чадахгүй байна. Түүнчлэн, эрчим хүчний төслийн хувьд хэрэгжүүлэгч этгээд нь Эрчим хүчний тухай хууль, Зөвшөөрлийн тухай хуулийн дагуу тусгай зөвшөөрөл авч байж төсөл хэрэгжүүлэх эрхийг өргөдлийн үндсэн дээр авдаг бөгөөд уг өргөдлийн нөхцөлийг төсөл сонгон шалгаруулах хэлбэрээр өөрчилж, эрчим хүч нийлүүлэх үнэ, төрд хүлээлгэн өгөх хугацаа зэргээр өрсөлдүүлэх замаар холбогдох эрхийг олгодог байх нь зүйтэй байна.

Иймээс ч эрчим хүчний төсөл хэрэгжүүлэгчийг нэгэнт сонгон шалгаруулалтын үндсэн дээр шалгаруулах бол уг хуулийн нийцлийг хангах зорилгоор Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуульд шаардлагатай өөрчлөлтийг оруулна.

Түүнчлэн эрчим хүчний төсөл, хөтөлбөрүүдэд Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргах явцад Өрийн удирдлагын тухай хуульд заасан зарим шаардлагуудыг хангах боломжгүй байна. Тодруулбал, баталгаа гаргуулагч нь 3 жилийн хугацаанд ашигтай ажилласан байх, эрчим хүчний барилга байгууламжийн зураг төсөв батлагдсан байх зэрэг шаардлага нь эрчим хүчний төслүүдийн хувьд төсөл хэрэгжиж санхүүжилт татсаны дараа л хэрэгжих боломжтой нөхцөл байна. Иймд дээрх үндэслэлээр Өрийн удирдлагын тухай хуульд холбогдох өөрчлөлтийг оруулж төслийн өмнөх шатанд хэрэгжих боломжгүй шалгуур үзүүлэлтийг төслийн нөхцөл байдалд нийцүүлэн өөрчлөх нь зүйтэй байна.

Дээрх практик шаардлагад нийцүүлж, эрчим хүчийг либералчлах бодлогыг нэвтрүүлж, эрчим хүчний томоохон төслүүдийг яаралтай эхлүүлэх хууль эрх зүйн орчныг бий болгох шаардлагын хүрээнд Эрчим хүчний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай байна.

Хоёр. Хуулийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Эрчим хүчний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн зорилго нь Монгол Улсад эрчим хүчийг либералчилах эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, эрчим хүчний эх үүсвэрийг барих төслийг эрчим хүч сүлжээнд нийлүүлэх үнэ, эрчим хүчний эх үүсвэрийг төрд нийлүүлэх нөхцөл, хугацаагаар нь уралдуулах замаар төсөл хэрэгжүүлэх эрхийг олгох асуудлыг зохицуулна. Ингэснээр санхүүжилтгүй гацсан эрчим хүчний олон төслүүдийг цаашид үр дүнтэй хөдөлгөх чухал ач холбогдолтой бөгөөд үүнийг дагаад Монгол Улсын тэргүүлэх салбарын хүнд, хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөдөлгөх суурь дэд бүтцийг шийдвэрлэх үр дүнтэй гэж харж байна.

Хуулийн төсөл нь үндсэн 3 зүйлээс бүрдэх ба 1 дүгээр зүйлд эрчим хүчний төслийг сонгон шалгаруулах эрх зүйн орчныг бий болгоно. Одоогийн эрх зүйн зохицуулалтаар эрчим хүчийг төсөл гэдэг агуулгаар бус эрчим хүчний эх үүсвэр барих, эрчим хүчийг үйлдвэрлэх, дамжуулах, түгээх сүлжээнд нийлүүлэх зэрэг асуудал бүрийг тусгай зөвшөөрөл олгох замаар л зохицуулдаг. Үүнээс шалтгаалаад тусгай зөвшөөрөлтэй боловч санхүүжилтгүй гацсан төслүүд байсаар байгааг энэ шинэ зохицуулалтаар шийдвэрлэнэ.

Төслийн 2 дугаар зүйлд хуулийн нийцлийг хангахтай холбоотой төсөл шалгаруулсан этгээдтэй гэрээ байгуулах асуудлыг мөн хуулийн төсөлд тусгана.

Төслийн 3 дугаар зүйлд хууль хүчин төгөлдөр болох огноог тусгана.

Гурав.Хууль батлагдсаны дараа үүсэж болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал

Эрчим хүчний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл батлагдсанаар эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн хувьд дараах үр дүн гарна. Үүнд:

Эрчим хүчийг либералчлах төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдэх ба эрчим хүчний төслийг эрчим хүч нийлүүлэх үнэ, эрчим хүчний эх үүсвэрийг төрд нийлүүлэх хугацаа, нийлүүлэх хэмжээ зэргээс хамаарч сонгон шалгаруулах боломж бүрдэнэ. Түүнчлэн, төсөл сонгон шалгаруулалтыг санхүүгийн хувьд бүрэн бололцоотой оролцогчдыг үнэлэх замаар хэрэгжүүлэх тул эрчим хүчний гацсан олон төслийг хөдөлгөх бодитой нөлөөлөл үзүүлж чадна. Энэхүү хуулийн төсөл батлагдсанаар Засгийн газраас хэрэгжүүлэх мега төслүүдийг хөдөлгөх суурь нөхцөл болж, цаашид улс орны нийгэм, эдийн засагт эерэг нөлөөлөл үзүүлэх ба үүнийг дагаа ажлыг байр нэмэгдэх, иргэдийн ая тухтай амьдрал хангагдах боломж бүрдэнэ. Хууль зүйн хувьд эрчим хүчний төслүүдийг хөдөлгөх эрх зүйн орчин бүрдэнэ.

Дөрөв.Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, шинэчлэн найруулах, нэмэлт,

өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаарх санал

Эрчим хүчний тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, олон улсын гэрээ, хэлэлцээр болон бусад хуульд нийцүүлэн боловсруулах бөгөөд хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Өрийн удирдлагын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай зэрэг хуулийн төслийг тус тус боловсруулна.

---oOo---